

Razlog, zakaj pri nas še vedno prevladujeta anketiranje in intervju, citiram po Slavku Kremenšku „naj bi ne bilo pomanjkanje sredstev, temveč zastarela naziranja⁸ in predvsem komoditeta. Tako se nam sicer zdi za vrsto tujih raziskovalcev, predvsem raziskovalcev primitivnih plemen, povsem razumljivo, da so svoja dela napisali tako, da so živeli ponavadi v precej težkih podnebnih in sploh življenjskih razmerah med domačini. Za etnologa, ki naj bi tako v svojem 30 do 35-letnem delovanju obdelal vsaj eno naselje, pa se nam tudi zdi razumljivo, da hodi na nekajdnevne skoke k raziskovani skupini iz Ljubljane, iz bližnje gostilne ali hotela, kamor se vsako popoldne ali vsak večer vrača, in tako zamuja najbistvenejše — ne sledi dejanskemu utripu naselja, načinu življenja ljudi. In kaj prinašajo takšna raziskovanja: sicer kopico podatkov, ki se kar iskrijo od natančnosti in jih potem pisec bolj ali manj spretno in neprizadeto potakne v shemo pisanja — dejanskega stanja pa nam ne prikažejo. Saj anketa in intervju dajeta le vsebinski okvir, opazovanje z udeležbo pa tudi vsebinsko globino.

Naj končam z besedami sociologa dr. Matije Goloba, ki pravi v zvezi z raziskovanjem kooperativnih odnosov na vasi stacionarni metodi dela v prid. „Saj le po tako zastavljenem pristopu lahko ugotavljamo dejansko stanje, napredek, zaostajanje, pretvarjanje in opuščanje ter intenzivnost najrazličnejših pojavov in odnosov v raziskovani skupnosti, skratka jih obravnavamo kot kompleksen pojav, ki bi ga bilo sicer nemogoče zajeti v celoti.⁹“

OPOMBE

- 1) Primerjaj dela: Viljem Gud — Pol Het, Metodi socijalnog istraživanja, Beograd 1966 — Carter V. Good — Douglas E. Scates, Metode istraživanja u pedagogiji, psihologiji i sociologiji - Matija Golob, Neposredno opazovanje z udeležbo (v družboslovju podeželja), Teorija in praksa 5, 1972
- 2) Matija Golob, o.c., str. 822 ss
- 3) Marija Makarovič, Medsebojna pomoč na vasi (kot etnološki problem), I, II, III, 1973, 1974, 1976. Rokopis oddan Raziskovalni skupnosti Slovenije, ki je tudi sofinancirala raziskovanja.
- 4) Viljem Het — Pol Het, o.c., str. 173
- 5) Milenko S. Filipovič, Takovo, Naselje i poreklo stanovništva, knj. 37, Beograd 1960, str. 2
- 6) Glej opombo 1 in Slavko Kremenšek, Etnološka topografija slovenskega etičnega ozemlja. Uvod (k vprašalnicam).
- 7) Matija Golob, o.c., str. 823 — 824
- 8) Slavko Kremenšek, o.c., str. 20
- 9) Matija Golob, Kooperativni odnosi na vasi, Ljubljana 1976, str. 62

UDK 778.534:39

Naško Križnar, Nova Gorica:

POT DO ETNOLOŠKEGA FILMA

Ob 20-letnici prvega filmskega zapisa v proizvodnji slovenske etnološke institucije

1

Film kot dokumentacijsko sredstvo in pedagoški pripomoček še ni udomačen v slovenskih muzejih in v njihovih etnoloških oddelkih, zato prvi del referata na splošno poroča o stanju etnološkega filma v slovenskih etnoloških ustanovah.

Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU v Ljubljani (Sekcija za šege in igre) je prva etnološka ustanova v Sloveniji, ki je uporabljala film. Od leta 1956 do danes naštejemo v njeni filmoteki 15 filmografskih enot. Filmoteka Glasbeno narodopisne sekcije ISN (bivši Glasbeno narodopisni inštitut) hrani 33 filmografskih enot (prvi film je bil posnet leta 1966) in je s tem na prvem mestu. Pedagoško znanstvena enota za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani hrani 6 filmskih zapisov, prvi je iz leta 1966. Goriški muzej iz Nove Gorice in Belokranjski muzej iz Metlike sta med slovenskimi muzeji edina producenta etnoloških filmov. Prvi hrani 15, drugi pa od leta 1964 do danes 2 filmska zapisa. Skupno torej naštejemo 71 filmografskih enot, ki so jih izdelale in jih hranijo omenjene etnološke ustanove. Pregledno časovno in številčno podobo nam kaže tabela 1. Kratice pomenijo naslednje:

GNS — Glasbeno narodopisna sekcija Inštituta za slov. narodop. pri SAZU

SŠI — Sekcija za šege in igre ISN pri SAZU

PZE — Pedagoško znanstvena enota za etnologijo na Filozofski fakulteti

GM — Goriški muzej, Nova Gorica

BM — Belokranjski muzej, Metlika

Isto pomenijo te kratice seveda tudi na Tabelah 2 in 3!

Ne da bi navajali natančne podatke o posameznih filmografskih enotah, si oglejmo tematski prerez dane filmske proizvodnje. Prikazuje nam ga tabela 2, ki je urejena po geslih etnološke bibliografije.

Prevladujejo letne šege X B12 (30 enot), daleč na drugem mestu so plesi XVII C(9 enot), vse ostale filmografske enote so enakomerno razdrobljene med 21 drugih tematskih gesel.

	GNS	SŠI	PZE	GM	BM	skupaj
1956		3				3
1957		2				2
1958		3				3
1959						
1960						
1961	2					2
1962	2	1				3
1963	6					6
1964	5				1	6
1965						
1966	1		1			2
1967	3	1			1	5
1968	4					4
1969	3	3	2			8
1970	2		3			5
1971	1					1
1972	1			1		2
1973	1			5		6
1974		1		5		6
1975	1					1
1976				4		4
?	1	1				2
skupaj	33	15	6	15	2	71

geslo	GNS	SŠI	PZE	GM	BM	skupaj
IB	1		1			2
IB1	2					2
IB2	1					1
III C3					1	1
VI B1				1		1
VI B3				1		1
VI B4	1					1
VI B5			1			1
VI C1			1			1
VI D1				1		1
VI D5				2		2
VI D6				1		1
VI G			1			1
VI H		1				1
X	2					2
X B3	2	1				3
X B8	2					2
X B12	9	10	2	8	1	30
XVII A	3					3
XVII B	2					2
XVII C	8	1				9
XVIII C		1				1
XIX		1		1		2

Blumarski tek. Iz filma „Pust v Črnem vrhu“, 1976, Goriški muzej

Koncentracijo filmografskih enot ob dveh omejenih geslih si razlagamo z usmerjeno filmsko proizvodnjo dveh največjih producentov med strokovnimi ustanovami, to sta GNS in SŠI pri ISN. Ob tem seveda ostajajo številna tematska področja nepokrita. Od preko 100 mogočih filmografskih gesel jih filmska proizvodnja slovenskih etnoloških ustanov neenakomerno pokriva 23.

V pričujočem pregledu nas utegne zanimati še oblikovno tehnična plat obravnavane filmske proizvodnje. Vseh 71 filmografskih enot razdelimo v dve večji skupini glede na filmsko oblikovno dodelanost, ali v pet podskupin, ki jih lahko imenujemo tudi pet (5) temeljnih tipov dosedanjega znanstvenega etnološkega filma v Sloveniji.

V prvo skupino sodijo tisti filmi, ki enako kot znanstveniku, govorijo tudi širšemu krogu gledalcev. Ti filmi so pomemben dokument in hkrati prevod znanstvenih opažanj v filmski medij. Sem štejemo urejene, korektno zmontirane neme ali zvočne filme, ki jih v vsakem trenutku lahko predvajamo tudi laičnim gledalcem. Uporabljajo se za sporočanje o

znanstvenih dogajanjih in njihovo popularizacijo. V tabeli 3 najdemo filme omenjene kvalitete v prvi tipološki podskupini (zvočni film, načrtno posnet, zmontiran in opremljen z besedilom in drugimi zvoki) in v drugi podskupini (Nemi film, načrtno posnet in zmontiran).

Drugo kvalitetno skupino obravnavane filmske proizvodnje sestavljajo dokumentarni filmski zapisi, grobo gradivo, registriranje posameznih kulturnih sestavin (npr. plesa). Ti filmi so shranjeni brez montažne intervencije ali celo v fazi negativa. V tabeli 3 jih najdemo v tretji tipološki podskupini (Dokumentarni posnetki, ki tudi brez montažne intervencije zaokroženo prikazujejo odlomke ljudske kulture), v četrti podskupini (Nezmontirani filmski zapisi, fragmentarno gradivo) in v peti tipološki podskupini (Filmski material v fazi negativa).

Tako kot po oblikovni, so obravnavani filmi različni tudi po tehnični plati. Zastopani so vsi trije znani amaterski formati: 16 mm, normal 8 mm in super 8 mm filmski trak. Najširši format imamo v izvedbi negativ – pozitiv in v izvedbi obračilnega filma. Prevladujejo z veliko večino barvni filmi.

Tabela 3 nam poleg tipološke razvrstitve prikazuje tudi metražo posameznih tipov etnološkega filma in skupno metražo po filmskih formatih. Tako danes vse strokovne ustanove hranijo v svojih filmotekah 860 m 16 mm filma, 1890 m N8 mm in 385 m S8 mm filma.

	GNS		SŠI		PZE		GM		BM		skupno število in metraža
	16 mm	N8 mm	16 mm	N8 mm	N8 mm	N8 mm	S8 mm	N8 mm	N8 mm		
1 Zvočni film, načrtno posnet, zmontiran in opremljen z besedilom in drugimi zvoki	—	6 enot 415 m	—	—	—	—	—	—	1 enota 60 m	—	7 enot 16 mm — N8 mm 415 m S8 mm 60 m
2 Nemi film, načrtno posnet in zmontiran	—	5 enot 308 m	—	2 enoti 105 m	3 enote 105 m	6 enot 165 m	4 enote 145 m	2 enoti 240 m	—	—	22 enot 16 mm — N8 mm 893 m S8 mm 145 m
3 Dokumentarni posnetki, ki tudi brez montažne inter- vencije zaklju- čeno prikazujejo odlomke ljudske kulture	2 enoti 60 m	10 enot 195 m	1 enota 30 m	1 enota 30 m	3 enote 120 m	—	—	2 enoti 90 m	—	—	19 enot 16 mm 90 m N8 mm 345 m S8 mm 90 m
4 Nezmontirani za- pisi, fragmen- tarno filmsko gradivo	3 enote 135 m	7 enot 192 m	2 enoti 150 m	2 enoti 45 m	—	—	—	2 enoti 90 m	—	—	16 enot 16 mm 285 m N8 mm 237 m S8 mm 90 m
5 Filmski material v fazi negativa	—	—	7 enot 485 m	—	—	—	—	—	—	—	7 enot 16 mm 485 m N8 mm — S8 mm —
	5 enot 195 m	28 enot 1110 m	10 enot 665 m	5 enot 180 m	6 enot 195 m	6 enot 165 m	9 enot 385 m	2 enoti 240 m	—	—	71 enot 16 mm 860 m N8 mm 1890 m S8 mm 385 m

Iz podanega pregleda vidimo, da se v dvajsetletnem obdobju (1956–1976) filmska kamera na splošno ni udomačila v rokah etnologov kot instrument, enakovreden magnetofonu, fotoaparatu, pisalnemu stroju in risalnemu priboru. Nobeno etnološko delo v svojem znanstvenem aparatu ne omenja filmskega posnetka v pričevalne namene. Kljub temu pa enainsedemdeset filmografskih enot s petimi izoblikovanimi tipi etnološkega filma predstavlja temelj vsakemu nadaljnjemu razmišljanju o poti, po kateri naj krene razvoj strokovnega etnološkega filma v Sloveniji. Oglejmo si najprej alternative, ki jih ponuja dvajsetletna proizvodnja. Višek le-te so gotovo zvočni filmi GNS iz obdobja 1962 – 1964. Kljub temu, da kombinacija slike, glasbe in besede v komplicirani zvočni tehniki s pridruženim magnetofonskim trakom danes ni več najsodobnejša tehnična rešitev, vidimo v teh filmih dragoceno pričo o ljudskem kulturnem dogajanju in pomemben dokaz o vsestranskih možnostih filma pri etnoloških raziskavah. Zvočni filmski posnetek, ki ga danes omogoča nova 8 mm filmska tehnika, je tista pot znanstvenega etnol. filma, ki se lahko najbolj približa Vodilom za etnol. filmsko dokumentacijo, kot jih je v 11 točkah izdelal Institut für den Wissenschaftlichen Film v Göttingenu. (Op.: prevod Vodil hrani ISN v Ljubljani, prevedel in posredoval jih je dr. Niko Kuret).

Prvi poskus uporabe sinhronnega slikovno-zvočnega filmskega zapisa je letošnji film Goriškega muzeja. (Op.: prvotni koncept referata je imel v zadnji točki načrtovano predvajanje tega filma in prikaz zvočne 8 mm filmske tehnike).

Tudi nemi film ima ob zvočnem svoj pomen. Če zvočni film uporabljamo predvsem pri registriranju šeg, plesa, petja in glasbe, nemi film ohranja prikaz tehnik, gospodarstva, arhitekture. Uspešnost nemega in zvočnega zapisa pa ni nikdar odvisna samo od razvitosti snemalne tehnike, ampak predvsem od koncepta snemanja, to je, od načina prenosa strokovne v filmsko misel. Slabost dvajsetletne filmske proizvodnje je v tem, da je to izvedeno v devetindvajsetih od enainsedemdeset filmov. Druge filmografske enote so več ali manj grobo dokumentarno gradivo, ki ohranja fragmente ljudske kulture. Del tega gradiva (večina 16 mm traku) pa je shranjen celo v nepregledni fazi negativa.

Po pregledu proizvodnje dvajsetletnega obdobja nedvomno lahko ugotovimo, da Slovenci nismo brez strokovnega etnološkega filma. Njegovi temelji so postavljeni s poskusi vključevanja filma v strokovno delo etnoloških ustanov. Fiziognomijo tega filma je določala potreba in tematska usmeritev posameznih etnoloških ustanov, ki je narekovala tudi določene tehnično- oblikovne filmske rešitve. Zato lahko pravzaprav govorimo o več vrstah etnološkega filma, glede na ustanovo, ki ga je oblikovala.

Kaj pa nam izraz „etnološki film“ pomeni v perspektivi?

V vsebinskem pogledu moramo skrbeti za sistematično pokrivanje tematskih belih lis. Dobra strokovna povezanost se mora odražati na oblikovno filmskem področju s tem, da preidemo od registriranja posameznih kulturnih prvin k monografskim prikazom vseh za filmski medij dostopnih poglavij ljudske kulture. Filmsko „Narodopisje“ ni nemogoč cilj. Pomemben delež pri organiziranju slovenskega etnol. filma pa naj bi bila skrb za efektno filmsko tehniko, ki je ob koncu dvajsetletnega obdobja odprla strokovnemu etnol. filmu nove perspektive.

Drežniška pustna maska. Iz filma „Pust v Drežnici“, 1976, Goriški muzej